

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет географії, туризму та історії
Кафедра географії та методики її навчання

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри

(підпис)

(прізвище, ініціали)

«___» _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____

«___» _____ 2024 р.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК ЗАСІБ
РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ СТАРШОКЛАСНИКІВ
ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ
«ГЕОГРАФІЯ: РЕГІОНИ ТА КРАЇНИ»

Кваліфікаційна робота студента групи ЗГм–23
ступінь вищої освіти: магістр спеціальності
014.07 Середня освіта (Географія)

Бордовської Марини Анатоліївни

Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Мантуленко С.В.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Бордовська Марина Анатоліївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав і не одержував недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ СТАРШОКЛАСНИКІВ	6
1.1. Трактування базових понять дослідження у науковій літературі	6
1.2. Класифікація самостійних робіт	14
1.3. Характеристика онлайн-сервісів розвитку пізнавального інтересу старшокласників до географії	20
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ СТАРШОКЛАСНИКІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ «ГЕОГРАФІЯ: РЕГІОНИ ТА КРАЇНИ»	26
2.1. Методичні умови ефективної організації самостійної роботи як засобу розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни»	26
2.2. Вивчення стану досліджуваної проблеми у шкільній практиці	34
2.3. Методичні розробки самостійних робіт, що сприяють розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни»	41
Висновки до розділу 2	48
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ВСТУП

Актуальність дослідження. У пункті 2 статті 41 Закону України «Про освіту» визначено, що складовою частиною системи забезпечення якості освіти є «забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, в тому числі для самостійної роботи здобувачів освіти» [18].

Останнім часом вчителі-практики зауважують, що обсяг самостійного навчального навантаження на учнів значно зріс, а тому самостійна робота учнів в умовах війни та дистанційного навчання набуває нового змісту та потребує оновлених підходів до її організації. Крім того, в таких умовах набуває особливої гостроти питання розвитку пізнавального інтересу школярів, і добору дидактично доцільних методів і засобів його підтримки на уроках, адже зацікавити навчальним матеріалом підростаюче покоління, яке взаємодіє з вчителем за допомогою різних девайсів (часто всліпу без зорового контакту) іноді буває дуже складно.

У зв'язку з цим проблема організації самостійної роботи учнів загалом і під час уроків географії, зокрема, а також проблема розвитку пізнавального інтересу школярів набувають надзвичайно важливого значення, що й зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи «Самостійна робота як засіб розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни».

Означені нами проблеми є предметом досліджень багатьох наукових праць. Їх вивчали як педагоги минулого (Г. Сковорода, Г. Смотрицький, П. Беринда, М. Смотрицький, Є. Славинецький, С. Русова, Г. Ващенко, О. Духнович, М. Максимович та інші), так і сучасні вчені (А. Алексюк, В. Бенедюк, В. Буряк, О. Варакута, С. Кобернік, В. Корнеєв, П. Підкасистий, Н. Сидорчук, О. Королук, Ю. Стаднюк та багато інших).

Мета дослідження полягала в окресленні теоретичних і методичних засад організації самостійної роботи як засобу розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни».

Досягнення мети потребувало розв'язання таких **завдань дослідження:**

- 1) з'ясувати трактування понять дослідження у науковій літературі та розглянути класифікацію самостійних робіт;
- 2) охарактеризувати онлайн-сервіси розвитку пізнавального інтересу старшокласників;
- 3) окреслити методичні умови ефективної організації самостійної роботи як засобу розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни» та вивчити стан досліджуваної проблеми у шкільній практиці;
- 4) розробити низку самостійних робіт зі шкільного курсу «Географія: регіони та країни» задля розвитку пізнавального інтересу старшокласників.

Об'єкт дослідження – процес вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни».

Предмет дослідження – самостійна робота як засіб розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни».

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури для визначення змісту основних понять дослідження та сутності, функцій та видів самостійної роботи старшокласників; вивчення навчальної програми шкільного курсу «Географія: регіони та країни», інших навчально-методичних джерел для визначення особливостей ефективної організації самостійної роботи на уроках географії.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблену нами сукупність самостійних робіт можна використати під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни» з метою розвитку пізнавального інтересу старшокласників.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів та висновків до них, висновків, списку використаних джерел (51 найменувань). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи – 55 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ СТАРШОКЛАСНИКІВ

1.1. Трактування базових понять дослідження у науковій літературі

Останніми роками вітчизняна освіта постійно модернізується. За останні три роки освітній процес у закладах загальної середньої освіти перебудовано кардинально, адже на зміну очному навчанню і взаємодії вчителів та учнів в аудиторії прийшли «перевернуті класи», дистанційне навчання, онлайн-технології. Ці докорінні освітні зміни з одного боку суттєво збільшили навантаження на вчителів (підготовка до дистанційних уроків, розробка різноманітних завдань на різних онлайн-сервісах, перевірка електронних робіт учнів, надолуження освітніх втрат і розривів, вивчення нового матеріалу в умовах уроків, зірваних повітряними тривогами тощо), а з іншого – призвели до зростання обсягу самостійної роботи учнів.

Крім того постає питання як саме в таких складних і напружених умовах організації освітнього процесу сприяти максимальному розкриттю потенціалу кожного учня, як підготувати його до постійного вдосконалення, саморозвитку й самореалізації у майбутньому. Реалізація цього нагального завдання тісно пов'язана з посиленням ролі самостійної роботи в навчальному процесі. Але перш ніж розкрити особливості її ефективно організації на уроках географії, розглянемо трактування основних понять нашого дослідження – «самостійна робота» і «пізнавальний інтерес».

Організація самостійної роботи належить до найдавніших проблем не лише методики географії, а й як зазначає О. Королук, педагогічної теорії та практики [30].

Варто згадати, що ще філософи доби Античності надавали самостійності важливого значення й стверджували, що розвиток людини здійснюється якісно в процесі самопізнання [33]. Так, думку про потребу керівництва пізнавальною діяльністю і самостійністю учнів висловлював ще видатний Сократ. Грецький

філософ вдало практикував евристичну бесіду, що сприяла активізації пізнавальної діяльності та спонукала учнів до самостійної роботи з метою пошуку відповідей на запитання Сократа. На думку філософа, самостійність водночас є і результатом впливу педагога на учня, і правильно організованим процесом пізнання.

Про вирішальну роль педагога під час засвоєння знань учнів знаходимо в працях філософів давнього Риму, наприклад М. Квінтіліана, який зауважував, що навички самостійного пізнання добре формуються під час дискусій чи обміну думок.

В античні часи філософи та педагоги виступали за розвиток самостійності пізнання та мислення учнів. Водночас самостійність розглядалася і як мета педагогічної взаємодії, і як засіб активізації пізнавальної діяльності. Оскільки в той час йшла мова про організацію навчання філософами своїх, як правило дорослих учнів, то їх роботу з активізації самостійності варто розглядати як самостійну роботу.

Пізніше, в добу Відродження настанови щодо організації самостійної роботи є в трактатах М. Монтеня, який рекомендує учневі пізнаючи дійсність самостійно обирати шлях.

На особливу увагу до самостійної роботи натрапляємо в працях більш пізніх педагогів, зокрема, Я. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці та інших.

Західноєвропейські педагоги збагатили ідеї грецьких і римських мислителів про необхідність самостійності у пізнанні світу, а також звернули увагу на потребу організації самостійної роботи [33].

У вітчизняній педагогічній теорії серед видатних педагогів та мислителів, які відстоювали ідею розвитку самостійності особистості та організації самостійної роботи під час навчання, варто назвати Г. Сковороду, Г. Смотрицького, П. Беринду, М. Смотрицького, Є. Славинецького та інших. Г. Сковорода, видатний просвітитель XVIII ст., у своїх творах надає великого значення самостійним зусиллям людини у навчанні, і зауважує, що успіхів досягають ті, які працюють з книгою, здатні до роздумів та спостережень [35].

Пізніше, вже у ХІХ ст. на потребі ефективної організації самостійної роботи зауважують О. Духнович, М. Максимович.

В Україні в 20-х роках ХХ ст. в освітніх закладах почали активно використовувати різноманітні форми, методи і засоби навчання, серед яких значне місце відводилося самостійній роботі учнів. У 50-70 рр. ХХ ст. теорія самостійної роботи збагатилася за рахунок перегляду змісту освіти та впровадження досягнень загальної та вікової психології [22, 35].

У теорії організації самостійної роботи значним є внесок видатного педагога В. Сухомлинського, який вважав, що дитину треба навчити вчитися, «самостійно підніматися із сходинки на сходинку довгого шляху пізнання – це одне з найскладніших завдань вчителя...» [43, с. 56].

Наприкінці ХХ ст. та на початку ХХІ ст. особливу увагу організації самостійної роботи приділяли А. Алексюк [1], П. Підкасистий, Н. Сидорчук, а також В. Буряк [3, 4], колишній ректор КДПУ.

Серед сучасних методистів географії, праці яких присвячені організації самостійної роботи, варто назвати В. Бенедюк [2], Є. Бойчук [2], С. Бущук [2], О. Варакуту [5], Л. Вішнікіну [44], С. Коберніка [23-27], В. Корнєєва [29], Г. Ламекіну [29, 32], В. Самойленка [44], О. Топузова [44], Л. Філенко [45] та ін.

Незважаючи на значну кількість наукових праць з проблеми організації самостійної роботи учнів, питання організації її під час складних суспільних викликів, зокрема таких як війна, потребує подальшого розгляду.

Сьогодні серед педагогів та методистів географії відсутнє єдине поняття «самостійна робота». Розглянемо підходи до його визначення.

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка самостійна робота розглядається як «різні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності школярів, яка здійснюється ними на навчальних заняттях або вдома за завданнями вчителя, під його керівництвом, однак без його безпосередньої участі» [14, с. 297].

Найбільш повний аналіз визначення сутності досліджуваного нами поняття міститься в статті О. Королук «Категорійний аналіз поняття

«самостійна робота», у якій шляхом контент-аналізу з'ясовано періодичність розгляду цього поняття в 35 наукових джерелах (таблиця 1.1.)

Таблиця 1.1.

Категорійні ознаки поняття «самостійна робота» [30]

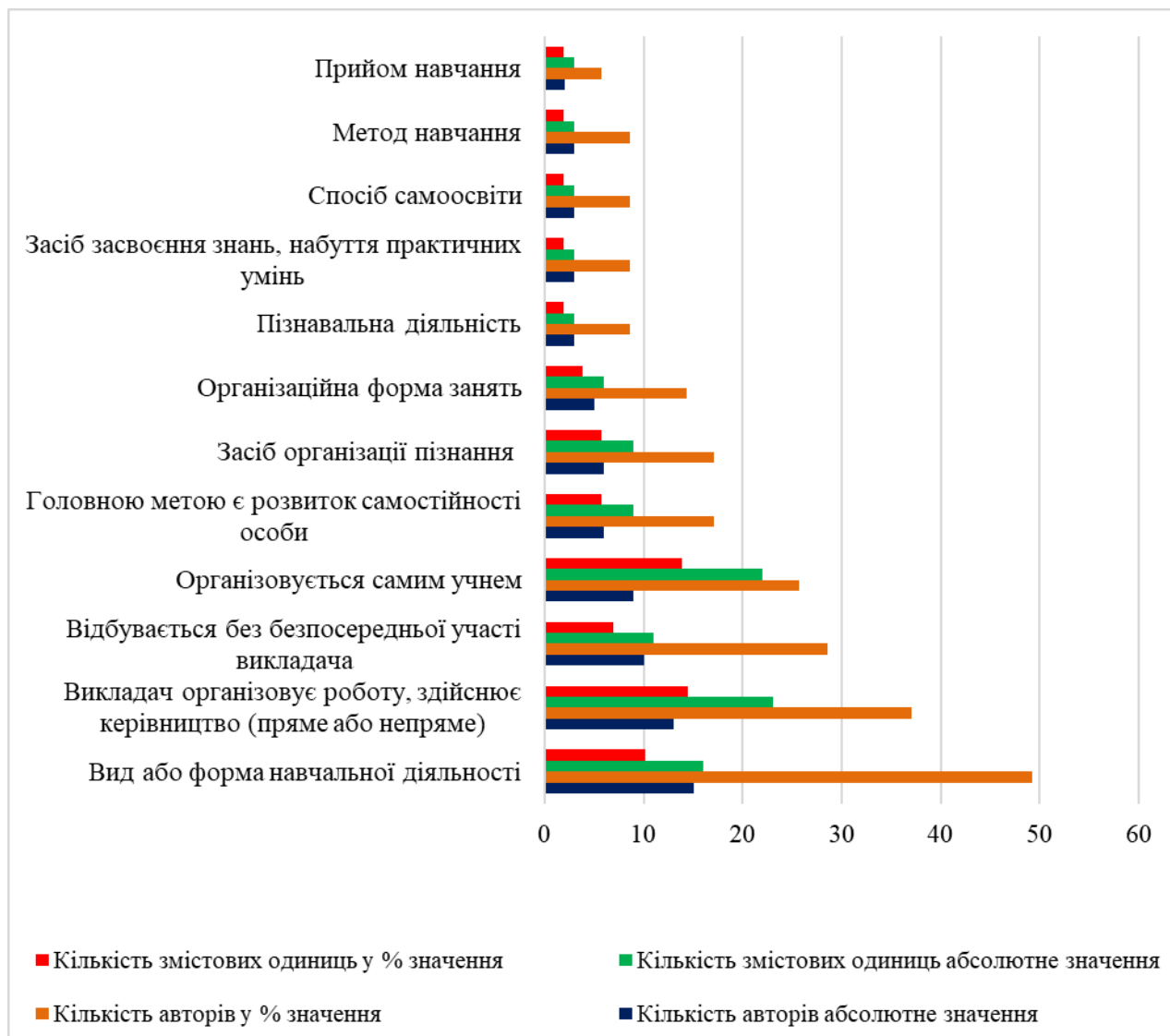

Рис. 1.1. Категорійні ознаки поняття «самостійна робота»; діаграму побудовано автором за О. Королюк [30]

На основі аналізу наукової літератури встановлено існування різних поглядів вчених щодо визначення змісту поняття «самостійна робота».

На рисунку 1.1 проілюстровано, що найчастіше самостійну роботу визначають як вид або форму навчальної діяльності (49,2%). Як роботу під керівництвом педагога самостійна робота розглядають 37,1% дослідників, а

виключно без участі викладача – 28,6%. Дехто з вчених наголошує, що самостійна робота має організовуватися самим учнем (наприклад, як робота з виконання домашніх завдань) – 25,7%. Головну мету самостійної роботи вбачають у розвитку самостійності особи 17,1%, стільки ж науковців трактують самостійну роботу як засіб організації пізнання, а 14,3% – організаційну форму занять. По 8,6% дослідників у своїх наукових працях визначають самостійну роботу через пізнавальну діяльність, засіб засвоєння знань, набуття практичних умінь, спосіб самоосвіти й метод навчання, значно рідше – 5,7% як прийом навчання.

Узагальнивши підходи науковців до розуміння сутності поняття «самостійна робота» О. Королюк [30] виокремлено такі:

- 1) вид навчальної діяльності (А. Бурдін, Л. Деркач, Г. Романов);
- 2) пізнавальна діяльність (В. Буринський);
- 3) метод навчання (В. Бондаревський);
- 4) прийом навчання (В. Ягупов);
- 5) організаційна форма навчальних занять (Г. Гаврилова, О. Ковальова);
- 6) спосіб самоосвіти (В. Буряк, Ю. Палкін, Н. Сидорчук);
- 7) засіб засвоєння знань, набуття практичних умінь (Г. Костюк, Н. Сидорчук);
- 8) засіб організації пізнання (Н. Дідусь та інші) [30].

Немає серед учених єдності і стосовно того, як має бути організована самостійна робота: одні вважають, що під керівництвом педагога, інші – без його участі, або за власної ініціативи учня.

Незважаючи на те, що думки науковців стосовно сутності поняття «самостійна робота» різняться, єдині вони в тому, що самостійна робота розглядається як основа навчання та виховання особистості і без її належної організації не може бути успішного формування навчальних досягнень учнів.

У кваліфікаційній роботі розумітимемо самостійну роботу як організовану діяльність учнів, спрямовану на самостійне формування навчальних досягнень під керівництвом вчителя, але без його безпосередньої участі, а також як організаційну форму навчання.

Ще одним основним поняттям нашого дослідження є «пізнавальний інтерес». Розглянемо його сутність.

Про важливість пізнавального інтересу знаходимо в працях як педагогів минулого (Я. Коменський [33], С. Русова [39], Г. Ващенко), так і сучасності (Н. Бібік, О. Киричук, О. Савченко). З-поміж методистів-географів та вчителів-практиків проблема формування пізнавального інтересу перебувала в полі зору Л. Виноградової [6], Л. Воловик [9], К. Кулик [31], А. Потапової [31], Н. Петрухи [37], І. Романченко [38], Ю. Стаднюк [41-42].

Найчастіше в педагогічній літературі пізнавальний інтерес трактують як вибіркочну спрямованість особистості, на яку вчитель може впливати для того, щоб надати процесу навчання емоційного, привабливого змісту. Стимулюючи пізнавальний інтерес учнів, педагог може мотивувати школярів до вивчення нового, активізувати їх навчальну діяльність та низку пізнавальних процесів тощо. Такої ж думки і В. Буряк, який вказує, що «пізнавальний інтерес є одним з найважливіших мотивів учіння, пізнання нового. Під його впливом розвивається інтелектуальна активність, вдосконалюється пам'ять, розширюється уява, загострюється сприйняття, підвищується увага, зосередженість» [4, с. 16].

Н. Морозова тлумачить пізнавальний інтерес як «емоційно-пізнавальне ставлення до предмету або до безпосередньо мотивованої діяльності, ставлення, яке за сприятливих дидактичних умов переходить в емоційно-пізнавальну спрямованість особистості» [42].

В. Аксющенко пізнавальний інтерес потрактовує як емоційно-пошукове ставлення особистості до предметів і явищ дійсності з метою їх пізнання, що виявляється в пізнавальній діяльності і що є її спонукою до дії [42].

На думку В. Буряка, характерна особливість пізнавального інтересу полягає в тому, що він має інтелектуальний характер: у предметі, який цікавить учня виявляються нові сторони, розкривається суть спостережуваних явищ, встановлюються причинно-наслідкові зв'язки і залежності. Ця теза є надзвичайно важливою для розуміння сутності проблеми нашого дослідження.

Ще дві важливі особливості пізнавального інтересу – це емоційне

піднесення учня під час пізнання нового і вольова спрямованість, адже шлях до пізнання чи засвоєння нового матеріалу не завжди виявляється легким.

Важливу роль у вивченні сутності пізнавального інтересу відіграють його прояви. Так, пізнавальний інтерес може існувати на рівні допитливості, коли особа постійно потребує нової інформації для задоволення «інформаційного голоду» (когнітивний рівень). Крім того, інтерес може виявлятися на рівні оцінювання, тобто пізнання відбувається з метою оцінки об'єкта (аксіологічний рівень). Найвищий рівень сформованості пізнавального інтересу – дійовий (праксіологічний), при якому здобуті та усвідомлені дані застосовуються у практичній діяльності. Емоційний (афективний) рівень присутній у кожному з вище названих, але він може існувати і самостійно, коли пізнавальний інтерес до об'єкта тільки зароджується і ще не повністю усвідомлюється.

В. Буряк розрізняє пізнавальний інтерес за рівнем усвідомленості і дієвості. Науковець за цією ознакою виокремлює такі види пізнавального інтересу: цікавість; частковий (вузький) інтерес; узагальнений (широкий) інтерес; інтерес спеціалізований (глибокий, індивідуальний).

Цікавість виникає під час навчання у результаті яскравих вражень і новизни предмета. Частковий інтерес формується без осмислення логіки навчального предмета, як інтерес до конкретної теми, або навіть конкретного питання, яке навчається на уроці. Узагальнений інтерес характеризується потягом учня до предмету навчання загалом.

Спеціалізований інтерес, на думку В. Буряка, виявляється в такому:

- 1) у тривалій спрямованості особистості на вивчення певного предмета і потребі в розширенні та поглибленні знань з нього;
- 2) у самостійному творчому підході до виучуваних питань, додатковому, більш глибокому вивченні низки розділів предмета;
- 3) у добровільному виборі завдань підвищеної складності з предмета, що цікавить, та їх успішному виконанні [4, с. 16-17].

Ознаками пізнавального інтересу в учнів є такі як:

- наявність бажання бути залученим до активної пізнавальної діяльності;

- усвідомлена зосередженість на навчальному матеріалі;
- виникнення запитань під час опрацювання навчального матеріалу;
- сформованість потреби самостійно виконувати пізнавальні завдання різного рівня складності;
- опрацювання додаткових інформаційних джерел з окремих тем предмету;
- наявність бажання вивчати навчальну дисципліну в позаурочний час.

Враховуючи сказане вище, зокрема, ознаки пізнавального інтересу та їх різновиди за ступенем усвідомленості, можна виокремити такі рівні сформованості пізнавального інтересу учнів:

1) низький рівень – характерний для учнів, які не мають стійкого інтересу до вивчення шкільного предмету, у них відсутня зацікавленість та, допитливість, вони припиняють розумову роботу за відсутності стимулу;

2) середній рівень – демонструють учні, які свідомо ставляться до вивчення навчальної дисциплін, мають додаткові запитання, які виникають під час опрацювання навчального матеріалу; ініціативу до вивчення нового проявляють нерідко під керівництвом вчителя;

3) високий рівень – притаманний цілеспрямованим та творчим учням, які виявляють активність та ініціативу до вивчення навчальної дисципліни як в урочний, так і позаурочний час; систематично читають додаткову науково-популярну літературу, самостійно прагнуть розв'язувати пізнавальні завдання.

Узагальнюючи наукову літературу ми дійшли висновку, що пізнавальний інтерес є одним з провідних мотивів навчання, який варто розуміти як емоційно-пізнавальне ставлення учнів до вивчення географії або ставлення, яке за сприятливих дидактичних умов переходить в емоційно-пізнавальну спрямованість особистості.

Пізнавальний інтерес учнів можна і треба розвивати під час навчання. Його сформованість на високому рівні сприяє підвищенню пізнавальної активності школярів на уроках, розвитку їх внутрішньої мотивації до навчання, а загалом – підвищенню рівня їх навчальних досягнень та ефективності освітнього процесу.

1.2. Класифікація самостійних робіт

Як зазначалося у вступі кваліфікаційної роботи законом України «Про освіту» визначено, що забезпечення належного рівня якості освіти в закладі загальної середньої освіти не можлива без «забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, в тому числі для самостійної роботи здобувачів освіти» [18]. Отже, організація самостійної роботи учнів належить до першочергових завдань сучасної вітчизняної освіти. Адже здатність учня до самостійної роботи є підґрунтям для його подальшої самостійної діяльності в майбутньому. Значення цієї роботи сьогодні суттєво зростає ще й в умовах проголошення в нашій країні воєнного стану.

Оскільки у першому підрозділі кваліфікаційної роботи з'ясовано сутність поняття «самостійна робота» й подано його визначення, то далі розглянемо різновиди самостійних робіт, які мають місце під час вивчення шкільної географії, а також коротко їх охарактеризуємо.

Услід за С. Гончаренком, класифікацію самостійних робіт будемо розглядати як групування, упорядкування різних видів самостійної роботи за певними ознаками і встановлення зв'язків між ними [14, с. 164].

У сучасній дидактиці та методиці географії немає спільного підходу дослідників до виокремлення різновидів самостійних робіт. Науковці пропонують такі самостійні роботи, які відповідають специфіці предмету їх дослідження.

У загальному вигляді самостійні роботи можна згрупувати за такими ознаками як характер пізнавальної діяльності; дидактична мета; зміст навчання; ступінь самостійності виконання завдань тощо.

Систематизуємо ці класифікації в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Класифікація самостійних робіт

№	Ознака, за якою класифікують самостійні роботи	Автор класифікації	Різновиди самостійних робіт
1	Характер навчання, пізнавальної діяльності	В. Стрезікозін	Робота з підручником; робота з довідниковою літературою (статистичними збірниками, словниками, енциклопедіями); рішення задач; навчальні вправи – звичайні та у зошитах з друкованою основою; твори та описи; спостереження та лабораторні роботи; роботи – завдання, пов'язанні з використанням ілюстрації, карт, схем та роздаткового матеріалу; графічні роботи.
2	Характер пізнавальної діяльності та складність завдань	П. Підкасистий	Самостійні роботи відтворювальні, за зразком; реконструктивно-варіативні; евристичні; творчі.
3	Мета діяльності	Б. Єсіпов	Отримання нових знань; використання на практиці набутих знань; повторення та перевірки знань, умінь, навичок учнів.
4	Дидактична мета	І. Спроежкін	Роботи з метою набуття нових знань; роботи з метою удосконалення знань (повторення, закріплення, застосування); роботи з метою перевірки знань
5	Дидактична мета	А. Усова	Роботи для набуття нових знань та оволодіння вміннями самостійно набувати знання; закріплення та уточнення знань; формування вмінь застосовувати знання при рішенні навчальних та практичних завдань; формування вмінь і навичок практичного характеру; формування умінь творчого характеру, вміння застосовувати знання в рішенні навчальних та практичних задач.
6	Ступінь самостійності й творчості учнів	І. Малкін	Самостійні роботи репродуктивного типу (відтворювальні, тренувальні, оглядові, перевірочні; пізнавально-пошукового типу (підготовчі, констатувальні, експериментально-пошукові, логічно-пошукові); пізнавально-практичного типу (навчальні практичні, суспільно-практичні).
7	Роль самостійних робіт у формуванні понять	А. Усова	Робота з первинного ознайомлення з поняттям; вирізнення суттєвих ознак понять; уточнення ознак поняття (виявлення суттєвих ознак поняття, відокремлення суттєвих ознак від несуттєвих, варіювання несуттєвих ознак понять, диференціювання понять (порівняння, протипоставлення)); вироблення вміння оперувати поняттями під час розв'язання задач пізнавального та практичного характеру; конкретизація понять; застосування понять у рішенні задач творчого характеру.
8	Основний вид та спосіб діяльності	-	Робота з підручником та додатковою (навчальною та навчально-популярною) літературою; експериментальні та практичні роботи; аналітико-обчислювальні; графічні; проектно-конструктивні; роботи по класифікації та систематизації знань; застосування знань для пояснення або прогнозування явищ та властивостей тіл

У таблиці 1.1. подано класифікацію самостійних робіт, яка має місце у науковій літературі. Кожен із запропонованих підходів до упорядкування видів самостійної роботи має переваги та недоліки.

Беручи до уваги предмет нашого дослідження і враховуючи специфіку уроків географії в 10 класі нам імпонує класифікація Н. Коваль, яка має комплексний підхід, оскільки в ній пропонується самостійну роботу класифікувати за кількома ознаками: мета навчання; матеріал з яким працюють учні; характер пізнавальної діяльності та спосіб організації самостійної роботи.

За першою ознакою науковець поділяє самостійні роботи на роботи з підготовки школярів до вивчення нового матеріалу; роботи, спрямовані на закріплення учнями нових знань та вдосконалення знань та вмінь учнів, а також роботи, що включають перевірку навчальних досягнень.

За другою ознакою самостійні роботи Н. Коваль поділяє на самостійні роботи з текстом підручника, ілюстраціями, картами, схемами тощо.

За третьою ознакою самостійні роботи розрізняють репродуктивні або творчі.

За четвертою ознакою (способом організації) самостійні роботи виокремлюють фронтальні (працюють усі учні класу), групові (різні групи виконують різні самостійні роботи) та індивідуальні (кожен учень виконує окрему самостійну роботу).

Підводячи підсумок сказаного вище, варто відмітити:

1) аналіз наукової літератури з такої наукової проблеми як організація самостійної роботи засвідчує, що цей аспект завжди цікавив учених і не втратив актуальності сьогодні;

2) відсутня єдина наукова позиція щодо класифікації самостійної роботи, кожен вчений пропонує свою в залежності від ознаки, яка на його погляд є найголовнішою.

3) узагальнююча характеристика різних видів самостійної роботи презентована в таблиці 1.2.

Ефективність самостійної роботи залежить від поєднання різних видів самостійної роботи учнів як на уроці, так і під час домашнього виконання.

Таблиця 1.2

Узагальнююча характеристика суттєвих ознак самостійних робіт різного типу (за С. Глушук) [13]

Типи самостійних робіт	Поняття, які лежать в основі даного типу самостійної роботи	Особливості пізнавальної діяльності	Характер і ступінь самостійності учня в процесі діяльності
1. Самостійні роботи за зразком	Поняття, які описують факти емпіричної дійсності	Вирізнєння, впізнавання, розрізнєння, встановлення подібності, текстове відтворення або підведення нового факту під уже відоме поняття на основі даних, представлєних безпосередньо (в явному вигляді) в самій задачі.	Рішення типових задач, прикладів, виконання різних вправ за зразком і алгоритмом. находження готових відповідей в тексті: співставлення простих планів, тем, які розробляються, відбір і систематизація навчального матеріалу і його письмове і усне оформлення за складеними зразками та прикладами; оформлення ілюстрацій до вивчених питань за зразком і рекомендацій учителя; проведення спостережень, лабораторних робіт, дослідів за зразком і рекомендацій вчителя; виготовлення окремих предметів та їх частин за зразком та інструкціям.
2. Реконструктивні самостійні роботи	Поняття, які пояснюють суть окремих явищ	Осмислення і видозмінєння відображення внутрішньої структури об'єкта, що пізнається, опис і аналіз дій з об'єктом, прогнозування і аналіз можливих їх наслідків	Використання текстових формулювань в нових поєднаннях, усне і письмове їх відтворення на основі збільшення джерел їх інформації; відбір і систематизація навчального матеріалу на основі його реконструкції вичленовування головного письмового і усного його оформлення; складання складних планів за окремими темами уроків, пересічним темам, просте конспектування тощо; тренування у вирішенні задач, застосування правил тощо в різних ситуаціях, придумування самостійних прикладів, складення задач, тез тощо.

<p>3. Варіативні самостійні роботи на застосування понять науки</p>	<p>Фундаментальні поняття тої чи іншої наукової галузі, які розкривають взаємозв'язок між різними областями знань, що характеризують відповідну сферу дійсності та відображають логічну структуру перемінних систем знань</p>	<p>Знання виступають в якості інструмента пізнання, завдяки чому учень на основі своїх власних дедуктивних висновків здобуває нову інформацію, застосовуючи пізнаний закон або поняття до пояснення вивчених явищ в змінених ситуаціях</p>	<p>Застосування фундаментальних понять (категорій) тої чи іншої наукової галузі для вирішення певного класу задач логічного, експериментального або дослідницького характеру, по ходу яких вишукуються способи, методи, технічні засоби для розкриття, ілюстрування тощо нових сторін вивчення явищ даного класу.</p>
<p>4. Творчі самостійні роботи</p>	<p>Описуючі, пояснюючі поняття і фундаментальні поняття тої чи іншої наукової галузі в поєднанні з поняттями, які характеризують всю діяльність в цілому і загальні принципи її пізнання</p>	<p>Діяльність набуває гнучкого пошукового характеру в плані переносу знань і способів на рівні трансформації раніше засвоєних програм діяльності для рішення творчих задач і відкриття принципів (ідей) рішень, які приводять до отримання суттєво нової інформації</p>	<p>Розкриття нових сторін вивчення явищ, об'єктів подій і висловлення власних суджень, оцінок на основі всебічного аналізу вихідних даних задачі, яка вирішується; самостійна розробка тематики і методики дослідницької, експериментальної роботи і її виконання, самостійне проектування і виготовлення окремих предметів і їх частин, виділення і формулювання проблем в заданій ситуації, постановка нових проблем, висунення гіпотези і розробка плану їх вирішення.</p>

Надзвичайно цінною для нашого дослідження є думка С. Коберніка, який зауважує, що «самостійна робота є однією з важливих форм навчально-виховного процесу, що базується на ініціативі школярів, їх творчому пошуку, дослідництві» [26, с. 81].

Відповідно до дидактичної мети «існуючі види завдань для самостійної роботи учнів з географії методист розрізняє за такими напрямками: оволодіння теоретичними знаннями; активізація пізнавальної діяльності; осмислення наявних причинно-наслідкових зв'язків та залежностей; закріплення набутих знань та формування вмінь і навичок їх застосування; відповідальність за прийняття самостійних рішень» [26, с. 82], які подано в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3.

Співвідношення напрямів самостійних робіт та їх форм

(за С. Коберніком [26, с. 82])

№	Напрями самостійних робіт	Зміст самостійних завдань
1	Оволодіння теоретичними знаннями	Повторення питань теми за змістом підручника та тематично відповідними картами атласу; самостійне конспектування в зошиті найважливіших теоретичних положень; самостійне опрацювання додаткових інформаційних джерел (хрестоматій, географічних довідників, енциклопедій тощо)
2	Активізація пізнавальної діяльності	Пошук інформації (в літературі, фахових періодичних виданнях, комп'ютерній системі або Інтернет) з фіксацією джерел; підготовка тез або розгорнутого плану для виступу (доповіді) з окремого питання; написання проблемних мінірефератів з актуальних питань теми, що вивчається.
3	Осмислення наявних причинно-наслідкових зв'язків та залежностей	Складання структурно-логічних схем; заповнення узагальнювальних таблиць; побудову графіків, секторних діаграм, картосхем; підготовку аналітичних довідок.
4	Закріплення набутих знань та формування вмінь і навичок їх застосування	Позначення на контурних картах об'єктів географічної номенклатури; розв'язування розрахунково-аналітичних задач; визначення географічних координат об'єктів на земній поверхні; аналіз, обробка та інтерпретація статистичних даних; заповнення звітної документації.
5	Відповідальність за прийняття самостійних рішень	Пошук рішення на проблемні запитання і завдання; моделювання розвитку сучасних географічних процесів і явищ; формулювання висновків та складання прогнозів; виконання групових завдань

Підсумовуючи зазначимо, що знання сутності самостійної роботи, її основних різновидів ще не гарантує вчителю успішний рівень її організації на уроках географії. Тому необхідно з'ясувати які саме методичні умови організації самостійної роботи треба забезпечити під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни», щоб вони сприяли розвитку пізнавального інтересу старшокласників. Розглянемо їх у підрозділі 2.2. кваліфікаційної роботи.

1.3. Характеристика онлайн-сервісів розвитку пізнавального інтересу старшокласників до географії

У кваліфікаційній роботі з'ясовано, що пізнавальний інтерес учнів – це внутрішня мотивація та прагнення їх до здобуття нових знань і навичок, що виникає в результаті їхнього емоційного й інтелектуального залучення до процесу навчання; це потяг учнів до дослідження, пізнання нових фактів, розв'язування проблем і пошуку відповідей на питання.

Загальновідомо, що пізнавальний інтерес стимулюється не тільки змістом навчального матеріалу, а й його подачею, методами викладання, а також атмосферою, що створюється в класі. Науковці найчастіше з-поміж важливих аспектів пізнавального інтересу виокремлюють інтелектуальне зацікавлення (бажання розширити свої знання), емоційну залученість (позитивні емоції, які виникають під час навчання та розв'язання завдань), мотивацію до досягнень (прагнення досягти результатів у навчанні, бажання розв'язати складні завдання).

Як зазначалося вище зміст географії як науки має потужний пізнавальний потенціал, але водночас сьогодні його треба вміти донести учням у зручний для них спосіб. На наш погляд, сучасним школярам, які з дитинства занурені у світ цифрових технологій, географію треба викладати не лише пізнавально, а й з використанням цифрових технологій, які мають стати надійними дидактичними інструментами та помічниками вчителя.

Розглянемо кілька онлайн-сервісів, які, на нашу думку, сприяють розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення географії.

Settera Online – надзвичайно популярний шведський онлайн-ресурс для вивчення географічної номенклатури, який пропонує понад 400 безкоштовних карт-вікторин більше, ніж 40 мовами світу, зокрема й українською (рис. 1.2.).

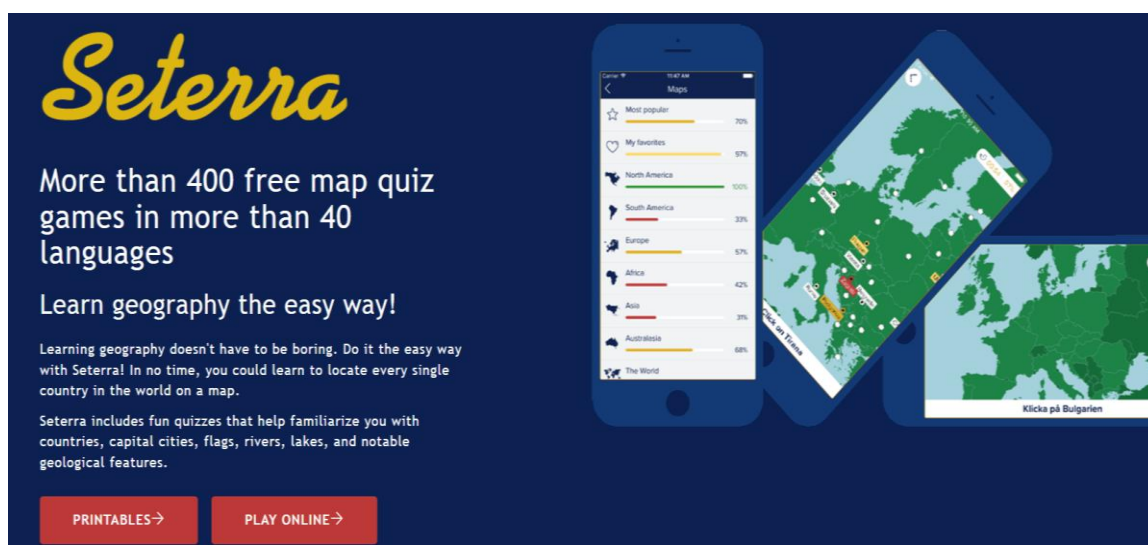

Рис. 1.2. Сторінка Settera Online [50]

Онлайн-сервіс розроблено програмістом М. Вартофт в 1998 році у двох версіях: комп'ютерній та мобільній для iOS, Android та iPad. Settera Online дозволяє перетворити вивчення географічної номенклатури в пізнавальну інтерактивну гру-вікторину (рис. 1.3.).

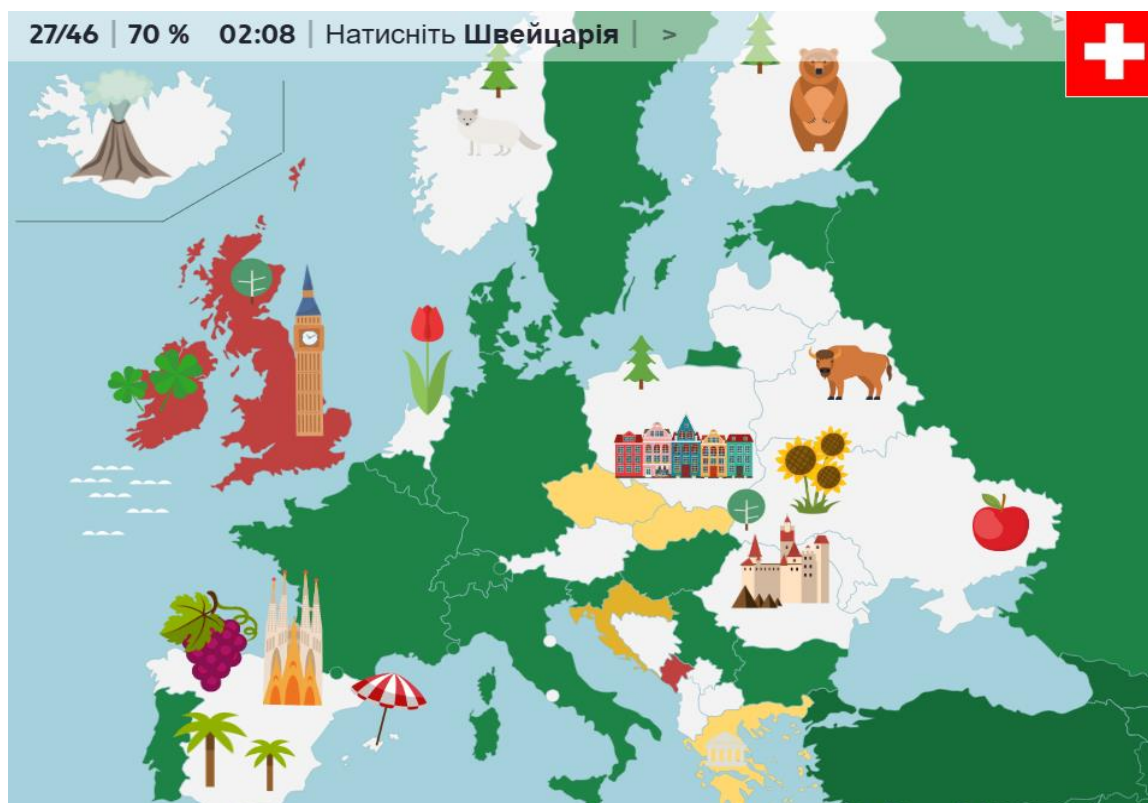

Рис. 1.3. Ігрове поле Settera Online

Цікаво, що вивчати географічну номенклатуру можна в різних режимах: або за назвами, або за абрисами. Якщо учень з першого разу показує на карті потрібний географічний об'єкт, то карта фарбується в білий колір, якщо допускає дві помилки – в жовтий, три і більше помилок – у червоний колір. Отже, якщо вчитель хоче сформувати не лише знання, а й картографічні вміння та навички учнів, то необхідно зазначити час для самостійного виконання завдання обсягом 100% [47]. Щоб досягти результату навчання, який зазначає у вимогах вчитель учневі доведеться взяти участь у вікторині кілька разів, під час яких і формуватимуться вміння.

Wordwall [51] – це інтерактивний дидактичний застосунок у середовищі якого вчитель може створювати різноманітні інтерактивні вправи за допомогою пропонуваніх шаблонів (рис. 1.4.).

Сукупність інтерактивних вправ, які доступні вчителю та учням можна відтворити на будь-якому цифровому пристрої. За потреби вчитель може роздрукувати вправи у вигляді дидактичних матеріалів.

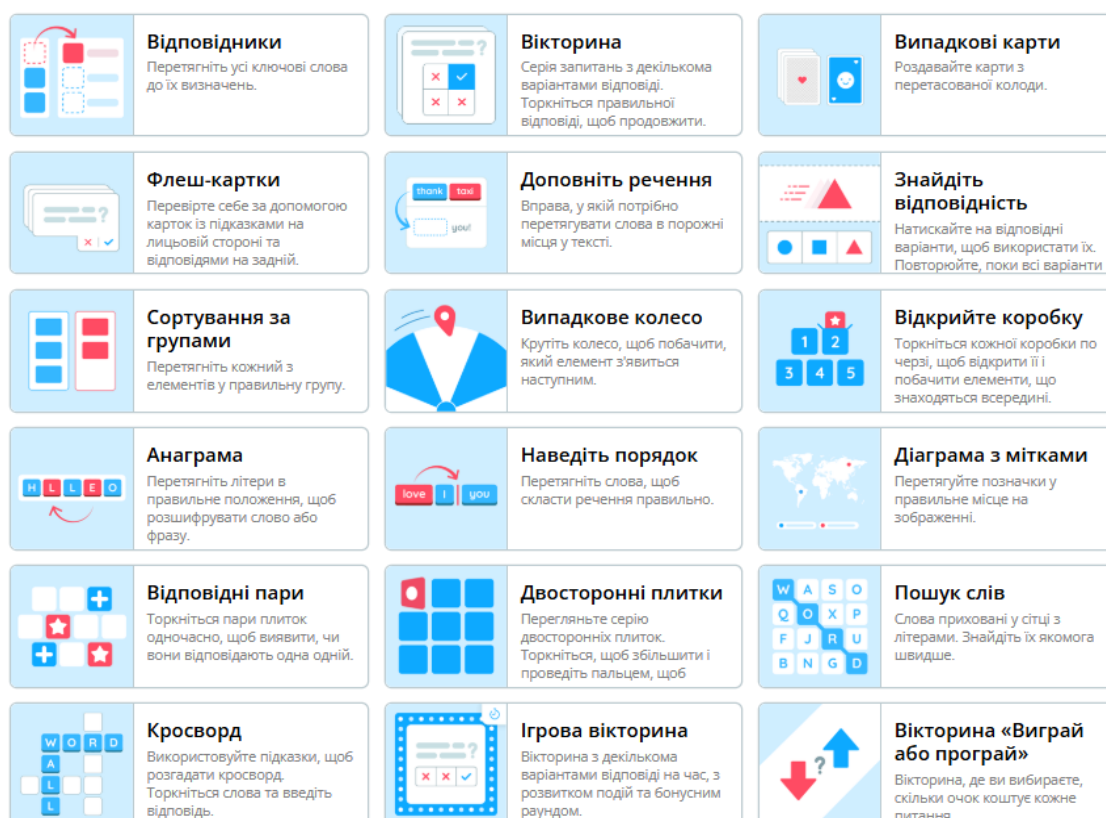

Рис. 1.4. Різноманіття шаблонів інтерактивних ігор у Wordwall

На рисунку 1.4. видно різноманіття шаблонів інтерактивних ігор, які може вчитель використати або самостійно створити під час вивчення шкільного курсу географії. Станом на листопад 2024 року в середовищі Wordwall створено 82 776 393 вправи. Недоліком сервісу є відсутність пошуку контенту за навчальними дисциплінами.

Flippity [48] – це ще один безкоштовний онлайн-інструмент для створення інтерактивних вправ (рис. 1.5.). Пропонований сервіс не потребує реєстрації і призначений для створення різноманітних вправ та дидактичних матеріалів: вікторин, тестів, флеш-карток, хмар слів тощо. Перевагами Flippity є можливість створення власних вправ (за допомогою Google) та матеріалів для друку, а також індивідуальний режим роботи з пропонованими вправами.

Основні недоліки сервісу: відсутність можливості спільної групової роботи учнів та виключно англomовний інтерфейс.

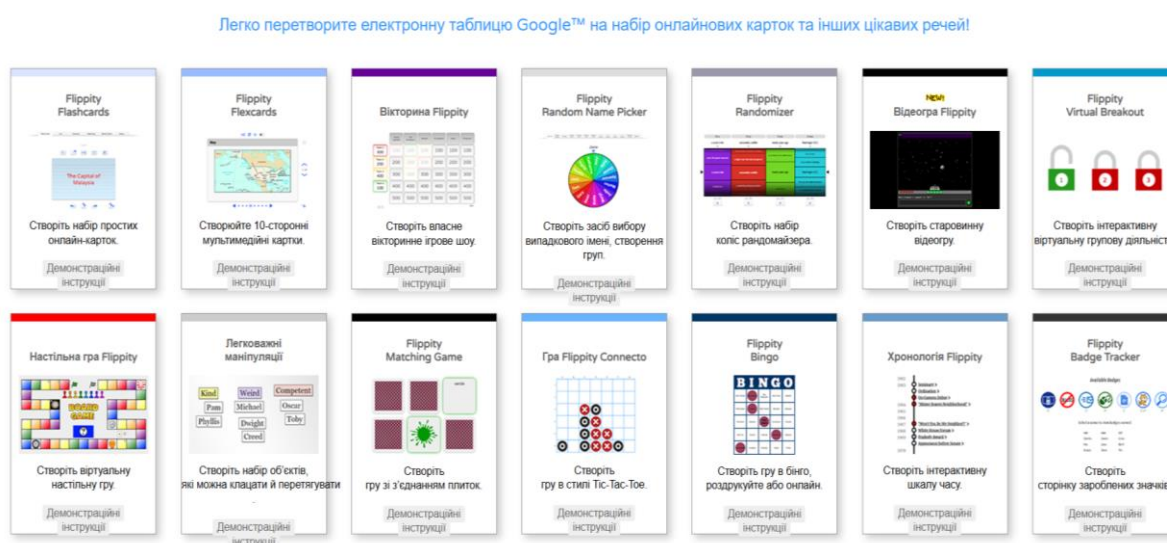

Рис. 1.5. Основна сторінка онлайн-сервісу Flippity

LearningApps [49] – один із найвідоміших безкоштовних ресурсів для підтримки навчання, який створено в 2009-2012 рр. Бернським університетом освіти. Онлайн-сервіс пропонує велику кількість готових інтерактивних вправ, які можна використати під час вивчення шкільної географії (рис. 1.6.), а також надає безкоштовний доступ до електронного кабінету в якому можна створити багато вправ за пропонованими шаблонами (рис. 1.7.).

LearningApps.org

Українська

Перегляд вправ | Перегляд вправ | Створення вправи | Створити колекцію | Реєстрація

10 клас. Європейські держави

Завдання:
Для якої з європейських країн "великої сімки" притаманна така характеристика? Перемістіть ознаку у відповідний сектор із зображенням даної країни.

OK

створити схожу вправу | закласти у "Моїх вправах"

Рис. 1.6. Сторінка географічною онлайн-вікториною для 10 класу

Знайти пару

Класифікація

Числова пряма

Просте упорядкування

Вільна текстова відповідь

Фрагменти зображення

Вікторина (1 відповідь)

Заповнити пропуски

Аудіо- та відео-контент

Перший мільйон

Пазл

Кросворд

Знайти слова

Де це?

Вгадай слово

Скачки

Гра "Парочки"

Порахувати

Рис. 1.7. Шаблони інтерактивних ігор в LearningApps

Розглянуті онлайн-сервіси (Settera Online, Wordwall, Flippity, LearningApps) допомагають організувати самостійну роботу на році географії та сприяють розвитку пізнавального інтересу старшокласників.

Висновки до розділу 1

Вивчивши наукову літературу зроблено такі висновки.

Підходи до вивчення таких наукових проблем як організація самостійної роботи учнів та формування їх пізнавальних інтересів змінювалися з часом. Їм приділяли увагу як педагоги минулого (Я. Коменський, С. Русова, Г. Ващенко), так і сучасні дидакти (В. Буряк, П. Підкасистий, Н. Бібік, О. Савченко) та методисти географії (В. Бенедюк, О. Варакута, Л. Вішнікіна, Г. Довгань, С. Кобернік, В. Корнєєв, К. Кулик, А. Потапова, І. Романченко, В. Самойленко, О. Топузов та ін.).

Вивчення методичної літератури свідчать про наявність різних підходів до трактування понять «самостійна робота» і «пізнавальний інтерес». Не заперечуючи визначень цих понять, які наявні в наукових джерелах, у кваліфікаційній роботі будемо розуміти самостійну роботу як організовану діяльність учнів, спрямовану на самостійне формування навчальних досягнень під керівництвом вчителя, але без його безпосередньої участі, а також як організаційну форму навчання. Пізнавальний інтерес трактуємо як емоційно-пізнавальне ставлення до предмету, яке за сприятливих дидактичних умов переходить в емоційно-пізнавальну спрямованість особистості.

Відсутня єдність серед вчених і щодо класифікації самостійних робіт. Науковці у своїх наукових розвідках намагаються групувати самостійні роботи за різними ознаками (дидактична мета, характери пізнавальної діяльності, рівень самостійності учнів тощо). У контексті кваліфікаційної роботи інтерес становить типологія самостійних робіт за характером пізнавальної діяльності школярів (репродуктивні, реконструктивно-варіативні, евристичні та творчі).

У кваліфікаційній роботі розглянуто кілька онлайн-сервісів, зокрема, *Settera Online*, *Wordwall*, *Flippity*, *LearningApps*, які сприяють розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення географії. Стисло охарактеризовано їх переваги та недоліки.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ СТАРШОКЛАСНИКІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ «ГЕОГРАФІЯ: РЕГІОНИ ТА КРАЇНИ»

2.1. Методичні умови ефективної організації самостійної роботи як засобу розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни»

Аналіз наукової літератури дає змогу окреслити методичні умови, що забезпечують ефективну організацію самостійної роботи як засобу розвитку пізнавального інтересу старшокласників, але спочатку треба з'ясувати значення терміну «методичні умови», яке в науковій літературі пояснюється по-різному.

У філософському словнику «умова – це обставина, передумова, лише за виконання якої стає можливим щось; сукупність правил, норм, вимог, дотримання яких необхідне для забезпечення чогось» [46, с. 467]. Іноді умови трактують як чинники, фактори чи обставини, які забезпечують певну діяльність або сприяють їй, обумовлюють існування певного феномена.

У Короткому словнику педагогічних понять, авторами-укладачами якого є О. Пермяков, В. Морозов та Е. Заредінова [36] дається шість визначень поняття «умови»:

- обставини процесу навчання, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання та використання елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення дидактичних цілей;
- взаємопов'язана сукупність компонентів навчально-виховного процесу;
- спеціально змодельовані (сконструйовані) навчальні процедури, реалізація котрих дозволяє успішно вирішувати певний клас освітніх завдань;
- фактори, що забезпечують процес навчання і обставини навчального процесу, які є результатом відбору, конструювання та використання елементів

змісту, методів та засобів навчання для досягнення поставленої в дослідженні мети;

– сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм та матеріальних можливостей, що забезпечують рішення поставленого завдання;

– головні фактори (обставини), що забезпечують ефективність та посилюють результативність як процесу навчання, так і процесу учіння [36].

У кваліфікаційній роботі методичні умови ефективної організації самостійної роботи визначаємо як сукупність обставин процесу навчання, які є результатом відбору та використання елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання, забезпечення яких під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни» сприятиме розвитку пізнавального інтересу старшокласників.

До методичних умов ефективної організації самостійної роботи як засобу розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни» ми віднесли:

1) володіння вчителем методикою організації самостійних робіт з географії;

2) формування в учнів навичок самостійної навчальної роботи, «привчання їх до алгоритмів самостійної діяльності» [26, с. 84];

3) забезпечення педагогічного супроводу самостійної роботи учнів;

4) педагогічно доцільне поєднання традиційних форм організації самостійної роботи з технологіями дистанційного навчання.

*Володіння вчителем методикою організації
самостійних робіт з географії*

На думку С. Коберніка «кожна конкретна самостійна робота має свою специфіку щодо її виконання і потребує від педагога відповідної підготовки» [26, с. 83].

Для організації самостійних робіт зі шкільних курсів географії педагог повинен знати методику їх проведення. Зокрема, чітко усвідомлювати

дидактичну мету самостійної роботи, здійснити добір потрібних дидактичних засобів (обладнання, карти, схеми, рисунки тощо), спланувати перелік та обсяг завдань, які мають виконати учні; за потреби надати учням зразки виконання самостійної роботи, а також необхідні додаткові матеріали; заздалегідь розробити необхідні дидактичні матеріали для самостійних завдань (робочі зошити, робочі аркуші, дидактичні картки тощо); передбачити труднощі, які можуть мати місце під час виконання завдань тощо.

С. Коберніком [26] ретельно окреслено загальні методичні рекомендації щодо організації та проведення самостійних робіт у курсах географії основної школи. Зауважимо, що на наш погляд, пропоновані методистом рекомендації є слухними для використання і під час вивчення географії у старшій профільній школі.

На основі зазначених рекомендацій С. Коберніка нами описано модель реалізації методичних умов ефективної організації самостійної роботи як засобу розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни».

На рис. 2.1. вказано, що методика організації самостійної роботи охоплює кілька етапів, охарактеризованих нижче.

1. Планування (підготовка до проведення самостійної роботи). На цьому етапі вчитель географії має визначити мету самостійної роботи, перелік завдань, обсяг їх виконання тощо.

2. Організації самостійної роботи. На цьому етапі педагог має провести інструктаж щодо виконання пропонованих самостійних робіт (обов'язково з відповідним методичним коментарем), здійснити поділ учнів на групи тощо.

3. Виконання самостійної роботи учнями. На цьому етапі учні виконують дії відповідно до алгоритмів самостійної діяльності.

4. Перевірка вчителем самостійних робіт, виконаних старшокласниками. На цьому етапі відбувається оцінювання результатів самостійної роботи, аналіз труднощів, які виникли під час виконання завдань тощо.

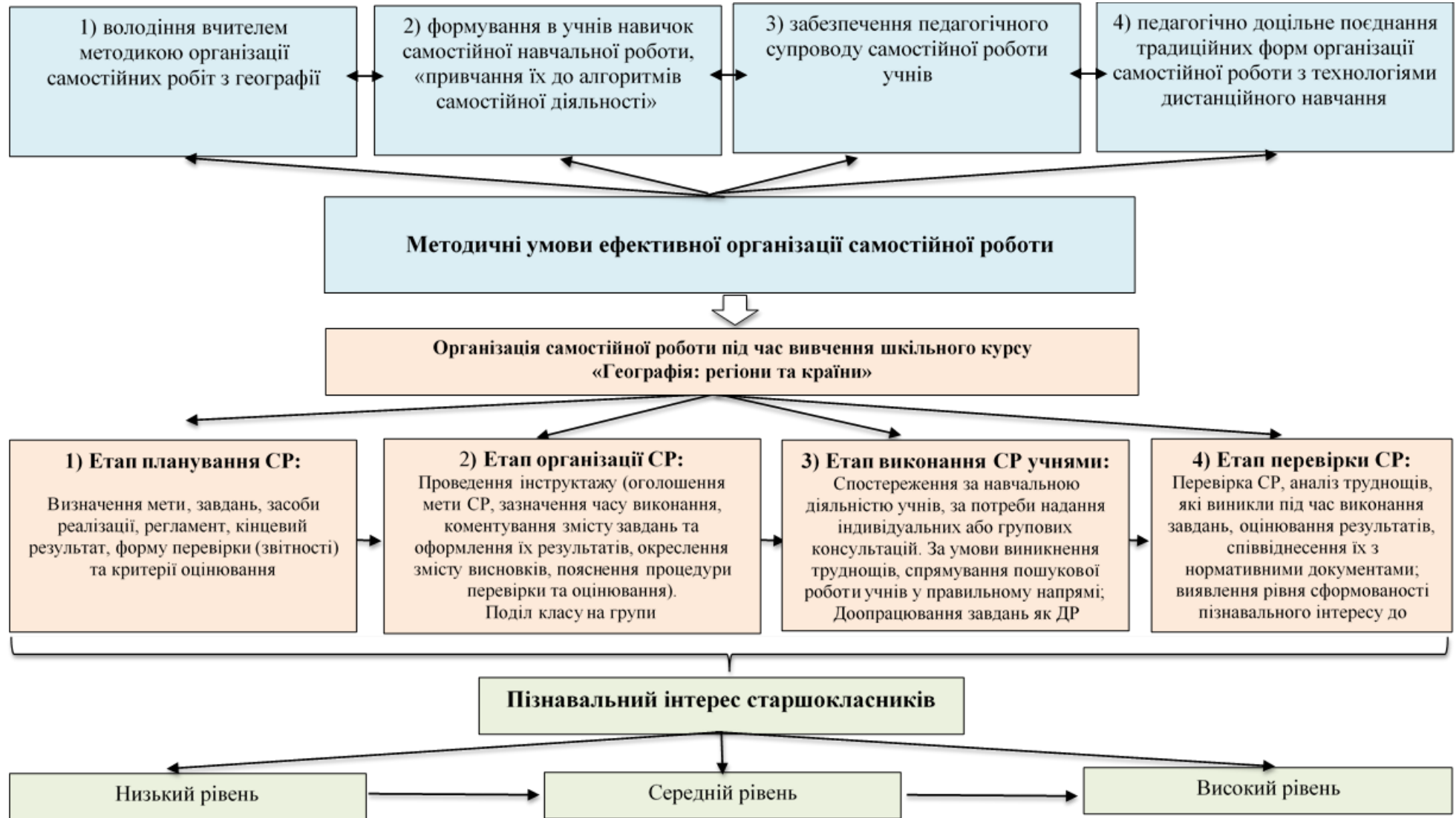

Рис. 2.1. Методичні умови ефективної організації самостійної роботи як засобу розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни»

Формування в учнів навичок самостійної навчальної роботи

Як слушно зазначає С. Кобернік «для того, щоб учні швидко і правильно розв'язували самостійні завдання, з почуттям відповідальності й власної гідності необхідно поступово привчати їх до алгоритмів самостійної діяльності. Кожний вид самостійної роботи потребує від учня засвоєння певних прийомів, при цьому вчителю слід надавати відповідні рекомендації та поради щоб ці прийоми постійно закріплювались і набували статусу вмінь й навичок» [26, с. 84].

Успішність виконання самостійної роботи безпосередньо залежить від того, чи усвідомлює учень мету та алгоритм її виконання, адже цілеспрямованість роботи викликає інтерес до неї. Крім того, результат виконаної учнем самостійної роботи залежить ще й від того, чи сформовані в учня навички самостійної навчальної роботи, оскільки саме ці навички є технічною основою для досягнення поставленої дидактичної мети.

Сукупність самостійних робіт, запропонованих учням, мають бути посильними з реалізацією дидактичного правила «від простого до складного», з поступовим наростанням пізнавальної самостійності учнів, ускладненням навчального матеріалу, та зміною ролі вчителя й ступеня його допомоги.

Учитель має добре знати методику формування навичок самостійної навчальної діяльності учнів, а також вміти їх формувати.

Привчання старшокласників до алгоритмів самостійної діяльності охоплює такі етапи:

- 1) підготовчий (ознайомлення учня зі змістом самостійної роботи та інструктажем вчителя; складання плану виконання завдання);
- 2) виконавський (виконання завдання; поточний контроль вчителя, надання допомоги учням під час виконання завдань);
- 3) підсумковий (самоперевірка й самооцінювання учнем своєї роботи).

Характер самостійної роботи (репродуктивний, реконструктивно-варіативний, евристичний, творчий) залежить від місця уроку на якому її застосовують в системі уроків певної навчальної теми чи розділу.

Забезпечення педагогічного супроводу самостійної роботи учнів

Загальновідомо, що виконання кожної самостійної роботи має бути добре пояснене вчителем на уроці, оскільки складне завдання, значне за обсягом або незрозуміле не сприяє формуванню пізнавального інтересу учнів.

Суть педагогічного супроводу полягає у тому, що вчитель має зорієнтувати учня, допомогти й порадити, а не замінювати зусилля учня на вміння педагога, чи прагнути виконати завдання за учня. У методичному арсеналі вчителя мають бути такі дидактичні засоби як непрямі вказівки до виконання самостійної роботи; рекомендації, які дають змогу виокремити головне й другорядне в змісті пропонованих до виконання завдань; методи стимулювання пізнавальної активності учня, створення ситуації успіху; словесне (парціальне) оцінювання й підбадьорювання.

У методичній літературі виокремлюють низку правил щодо педагогічного супроводу самостійної роботи учнів:

1) надання допомоги під час виконання самостійних завдань має бути дидактично доцільним;

2) допомога педагога має відповідати рівню сформованих в учня навичок самостійної навчальної роботи, а також його віковим та індивідуальним особливостям;

3) найоптимальнішими формами педагогічної допомоги є постановка навідних запитань, надання часткових рекомендацій, формулювання асоціації, опора на життєвий чи навчальний досвід учня, показ способу дії тощо;

4) створення умов для використання учнями додаткових навчальних матеріалів.

Педагогічно доцільне поєднання традиційних форм організації самостійної роботи з технологіями дистанційного навчання

Поєднання традиційних форм організації самостійної роботи з технологіями дистанційного навчання може бути надзвичайно ефективним,

якщо переваги традиційного навчання (особистий контакт, формування навичок самодисципліни) доповнити перевагами новітніх технологій (гнучкість, доступність матеріалів, інтерактивність). Такий дидактичний симбіоз можна реалізувати різними шляхами. Охарактеризуємо окремі з них.

1) Комбінування самотійної роботи під час офлайн та онлайн уроків. Оскільки учні зараз навчаються чергуючи режими онлайн та офлайн, то надзвичайно важливо почати формувати в них навички самотійної роботи в присутності вчителя, а закріпити їх під час самотійного виконання завдань вдома або під час дистанційних уроків.

2) Інтегрування інтерактивних елементів у традиційні форми самотійної роботи. Використання цифрових інструментів (наприклад, за допомогою інтерактивних дошок, мобільних додатків, онлайн-тестів) дозволяє зробити традиційні форми самотійної роботи більш сучасними та привабливими для учнів. Крім того, онлайн-тести та інтерактивні вправи можуть значно зменшити навантаження на викладача та прискорити процес зворотного зв'язку.

3) Реалізація самотійної роботи через освітні онлайн-платформи. Нині дуже зручно, коли завдання самотійної роботи старшокласники виконують в середовищі таких веб-ресурсів як «Мій клас», «На Урок», «Всеосвіта», «Classtime», «Just Class» та інші. Вчитель географії може призначати термін виконання завдання, активно стежити за прогресом кожного учня й надавати індивідуальні консультації, рекомендації або додаткові матеріали через електронні канали. Завдяки онлайн-ресурсам учні можуть працювати над самотійними проєктами, які вимагають дослідження та аналізу, а також взаємодіяти з матеріалами в режимі самоосвіти. Це сприяє розвитку самотійності, навичок критичного мислення та вміння працювати з великими обсягами інформації.

4) Виконання самотійних робіт географічного змісту під час синхронного та асинхронного навчання. Оскільки вчитель має завжди враховувати не лише вікові, а й індивідуальні особливості учнів, то важливо, щоб пояснення теми уроку в синхронному режимі доповнювалося асинхронним

навчанням з географії, під час якого старшокласники мали би змогу самостійно проходити окремі теми, повторно їх вивчати чи переглядати, за потреби дивитися відеолекції, самостійно виконувати різні вправи (наприклад, тренувальні), а педагог міг надавати зворотний зв'язок через коментарі або електронні платформи. Усе це сприятиме забезпеченню максимальної гнучкості у навчальному процесі, адаптації матеріалів та завдань під індивідуальні потреби школярів.

Отже, педагогічно доцільне поєднання традиційних форм організації самостійної роботи з технологіями дистанційного навчання має свої переваги:

- гнучкість (учні можуть працювати з матеріалами у зручний для них час і в зручному темпі);

- постійний доступ до ресурсів (можливість використовувати різноманітні онлайн-матеріали та ресурси для поглибленого чи повторного вивчення матеріалу);

- індивідуалізація (вчитель може краще відслідковувати прогрес учнів, коригувати навчальний процес згідно з їх потребами);

- різноманітність методів (поєднання різних методів навчання сприяє підвищенню мотивації та залученості старшокласників).

Дидактично доцільне поєднання традиційних форм організації самостійної роботи з технологіями дистанційного навчання є ефективним інструментом, який дозволяє забезпечити якісне навчання з максимальною адаптацією до потреб учнів.

Отже, ефективній організації самостійної роботи як засобу формування пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни» сприяє реалізація таких методичних умов: володіння вчителем методикою організації самостійних робіт з географії; формування в учнів навичок самостійної навчальної роботи; забезпечення педагогічного супроводу самостійної роботи учнів; педагогічно доцільне поєднання традиційних форм організації самостійної роботи з технологіями дистанційного навчання.

2.2. Вивчення стану досліджуваної проблеми у шкільній практиці

Вивчення стану досліджуваної проблеми у шкільній практиці відбувалося шляхом виконання таких завдань:

- 1) аналіз навчальної програми з географії (10 клас, рівень стандарту);
- 2) узагальнення педагогічного досвіду організації самостійної роботи як засобу розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни»;
- 3) аналіз робочих зошитів з географії для учнів 10 класу.

У 2024-2025 навчальному році передбачено вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни» упродовж 52 годин (щотижнево по 1,5 години).

Загалом у 10 класі реалізується регіональний і країнознавчий підходи. Для опанування учням пропонується вступ та шість розділів, присвячених вивченню Європи (загальна характеристика регіону та окремих країн – Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія, Польща), Азії (загальна характеристика Азії та окремих країн – Японія, Китай, Індія, республіка Корея), Океанії (Австралія, Мікронезія, Меланезія, Полінезія), Америки (загальна характеристика Америки, країни Америки – США, Канада, Бразилія), Африки (загальна характеристика Африки, країни Африки – Єгипет, ПАР), України в міжнародному просторі (Україна в геополітичному вимірі, Україна в системі глобальних економічних відносин) [11].

Щодо розвитку пізнавального інтересу під час вивчення шкільної географії зазначимо, що сама географія за своєю суттю має потужний пізнавальний потенціал, а значення шкільного курсу «Географія: регіони та країни» – надзвичайно велике. Сучасний учень постійно перебуває в середовищі різноманітних новин та інформації про міжнародне життя та буття своєї країни. Без відповідної географічної освітньої бази будь-якій особистості буде важко розрізнити інформацію та дезінформацію, зрозуміти й усвідомити сутність світових подій та їх регіональний аспект, географію поширення. Усе це може призвести до втрати просторової орієнтації в житті та впливу пропаганди на особистість.

Отже, географічні знання, які учень отримує в 10 класі, є базою для його орієнтування в потоці складних геополітичних явищ та процесів, які сьогодні мають надзвичайне значення для збереження суверенітету нашої держави. Саме так вказано й в меті шкільного курсу у навчальній програмі – «курс «Географія: регіони та країни» спрямований на формування в учнів знань про особливості населення й просторової організації господарської діяльності у регіонах світу та окремих країнах, умінь орієнтуватися у світових і регіональних соціально-економічних, суспільно-політичних, екологічних процесах» [11, с. 2].

Докладно вивчивши зміст усіх розділів, які пропонуються для вивчення в 10 класі, відмітимо, що окрім вступу всі інші розділи (з першого по шостий) мають значні дидактичні можливості для організації самостійної роботи старшокласників, оскільки спрямовані на вивчення соціально-економічних особливостей розвитку різних історико-географічних регіонів світу, окремих країн та України.

Варто також відмітити, що у програмі зазначено, що пропонований перелік країн є пріоритетним для вивчення, однак враховуючи геополітичні та соціально-економічні реалії сьогодення, інтереси закладу загальної середньої освіти та його міжнародну співпрацю, а також пріоритети зовнішньої політики України вчитель має право на внесення змін до цього переліку.

Більше того, на нашу думку, укладена таким чином програма повною мірою дає змогу використовувати під час вивчення географії самостійні роботи не лише різні за дидактичною метою, а й за характером пізнавальної діяльності старшокласників, а також за рівнями самостійності (поступово їх ускладнюючи і збільшуючи ступінь самостійності учнів).

Узагальнюючи значимо, що навчальна програма, яка запропонована для вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни» на рівні стандарту має значний потенціал для організації самостійної роботи і розвитку пізнавального інтересу старшокласників.

Для розуміння сутності досліджуваної проблеми треба було узагальнити педагогічний досвід організації самостійної роботи як засобу розвитку

пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни». Для цього нами проаналізовано низку методичних розробок, які оприлюднюють вчителі-практики на різних платформах з обміну практичним досвідом.

Вчителька географії О. Лукіячук з Вінничини на платформі «На Урок» пропонує завдання для самостійної роботи № 1 на тему «Загальна економіко-географічна характеристику світу» у вигляді тестових завдань різного рівня складності (репродуктивні, аналітичні, творчі). І хоча відгуки освітян щодо змісту самостійної роботи на сайті відсутні, можна зробити висновок, що робота користується попитом, оскільки має 1784 перегляди [34].

На цій же платформі для перевірки знань учнів пропонується близько 300 онлайн-тестів різної тематики різних авторів, наприклад: «Країни Європи» (А. Піюкова), «Франція» (Н. Нікульшина), «Особливості економіки країн Європи», «Європа. Особливості економіко-географічного положення та склад регіону» (О. Голуб), «Азія. Загальна характеристика» (Л. Яловчук), «Розділ. П. Азія. Тема 2. Країни Азії. Урок. Місце Японії в світі та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні» (І. Коноваленко), «Вторинний та третинний сектори економіки країн Азії» (С. Тарсюк), «Німеччина Географія 10 клас» (О. Слободянюк), «Населення та первинний сектор Європи» (І. Порубльова) та багато інших.

Структура усіх запропонованих тестів однакова, оскільки визначена шаблоном, який пропонує освітній проєкт «На Урок». До речі, варто відмітити, що організація тестової перевірки знань учнів як в синхронному, так і асинхронному режимі дозволяє вчителю в режимі реального часу узагальнити результати навчальних досягнень, побачити скільки часу на завдання витратив кожен учень, який він має рівень знань з географії і дає змогу з'ясувати чи мають місце освітні втрати чи розриви у конкретному класі. За потреби, якщо самостійна робота здійснюється в класі, то завдання, запропоновані на платформі можна роздрукувати.

Водночас треба наголосити і застерегти, що систематична організація

самостійної роботи виключно у вигляді тестів, на нашу думку, призводить до того, що учень може мати гарний результат з тесту, але при цьому рівень навчальних досягнень з географії буде досить низьким, мислення переважатиме репродуктивне, а не аналітичне чи абстрактно-логічне, матиме місце механічне запам'ятовування. Усе це не є бажаним саме для рівня старшокласників.

Певні альтернативні завдання пропонуються на платформі LiveWorksheets користувачем «denisyuk». Так, у рубриці «Географія. Самостійна робота.10 клас» міститься завданн, яке доцільно використати під час вивчення Німеччини. Автор пропонує спочатку переглянути навчальне відео, а за результатами аналізу відео виконати низку завдань: заповнити пропуски, знайти вірну відповідь, охарактеризувати ЕНП країни тощо.

Уважаємо, що доцільне поєднання на уроці географії традиційних дидактичних методів та роботу в середовищі подібних онлайн-сервісів на уроках географії має сприяти не лише формуванню вмінь самостійної навчальної діяльності, а й сприяти розвитку пізнавального інтересу учнів.

Вчителька географії С. Коріненко [28] на освітньому порталі «Урок-UA» пропонує цікаву самостійну роботу творчого характеру. Так, під час проведення уроку-проєкту на тему «Федеративна республіка Німеччина» домашнє завдання передбачає підготовку учнями трьох групових навчальних проєктів: «Візитівка Німеччини», «Економіко-географічна характеристика Німеччини за типовим планом-характеристикою» та «Презентація культурної та наукової спадщини ФРН». Наступний урок проводиться у формі презентації учнівських проєктів.

Самостійні роботи такого змісту можуть проводитися епізодично або періодично, оскільки потребують чималих зусиль як вчителя, так і учнів. Водночас рівень самостійності старшокласників під час виконання подібних творчих завдань є доволі високим і таким, що сприяє формуванню їх пізнавального інтересу та активізації пізнавальної діяльності.

Одним із завдань під час вивчення стану досліджуваної проблеми у шкільній практиці було аналіз робочих зошитів з географії для учнів 10 класу (2011-2024 рр.), результати якого подано в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

**Аналіз робочих зошитів з географії (10 клас)
щодо використання в них самостійних робіт**

№	Назва зошита, рік видання	Різнавид зошита	Автор, укладач	Характеристика змісту робочого зошита на предмет пропонованих самостійних робіт
1	Економічна і соціальна географія світу, 2011 р.	Робочий зошит-практикум	Й. Р. Гілецький [12]	<p>Наявний розділ II. Регіони та країни світу. Зміст зошита поділений на низку уроків, на яких вивчається як загальна характеристика регіону, так і окремих країн. Місце для заповнення учнями передбачає, що зміст самостійної роботи буде визначено вчителем. Виконання самостійної роботи можливе як в урочний час, так і позаурочний. Після вивчення кожного регіону пропонується підсумкова тестова перевірка знань.</p> <p>Тести різної складності (з вибором однієї відповіді, на правильне встановлення всієї послідовності, на встановлення відповідності, творчі завдання).</p>
2	Економічна і соціальна географія світу, 2015 р.	Практикум	С.Г. Кобернік, Р.Р. Коваленко [27]	<p>У зошиті вміщено практичні і самостійні роботи, контурні карти, завдання для оцінювання навчальних досягнень учнів, сторінки цікавих фактів, підсумкові контрольні роботи.</p> <p>У розділі II «Регіональна географія» є низка самостійних робіт.</p> <p>Наприклад: Тема 1 «Країни Європи» самостійна робота «Економіко-географічне положення країни»; Тема 2 «Країни Азії» самостійна робота «Зовнішньоекономічні зв'язки Японії», «Порівняльна характеристика сільського господарства Китаю та Індії»; Тема 3-5 «Країни Америки. Країни Африки. Австралія та Океанія» самостійна робота «Порівняльна характеристика сільського господарства двох країн Африки».</p>

Продовження таблиці 2.1.

				За змістом самостійні роботи як правило передбачають опрацювання джерел географічної інформації, заповнення / доповнення таблиця та написання висновків.
3	Соціально-економічна географія світу, 2015 р.	Зошит для практичних робіт	О.Г. Стадник [40]	<p>У зошиті подано 4 практичні роботи, які можуть виконуватися не лише в урочний час, а й у вигляді домашньої самостійної роботи, а також п'ять робіт для узагальнюючого контролю знань.</p> <p>Визначальним є те, що завдання, які пропонує автор є досить різноплановими (тести, заповнення та доповнення таблиць, читання та аналіз діаграм, розв'язування задач, аналіз ЗМІ та інших джерел інформації, заповнення схем, робота з контурними та кольоровими картами та ін.).</p> <p>Широкий арсенал завдань дозволяє вчителю використовувати їх з різною дидактичною метою, пропонувати учням з рівним різним навчальних досягнень, а також збільшувати рівень самостійності учнів (від простого до складного).</p> <p>До зошита додається додаток з комплектом кольорових карт.</p>
4	Географія, 2019 р.	Зошит для поточного та тематичного оцінювання, та практичні роботи	В. Д. Грома [15]	<p>У цьому зошиті низка завдань потребують самостійного опрацювання. Серед різновидів робіт переважають такі: заповнення та доповнення таблиць, надання розгорнутих відповідей на запитання, аналіз таблиць, тести, робота з контурними картами, складання картосхем тощо.</p> <p>Широкий асортимент завдань надає змогу використовувати їх з різною дидактичною метою.</p>
5	Географія, 2024 р.	Зошит для практичних робіт і досліджень	С.Л. Куртей. О.Г. Бродовська	В основі змісту зошита лежить практико-орієнтоване навчання та реалізація компетентнісного підходу. Зошит містить завдання, алгоритми їх виконання, контурні карти тощо.

Отже, на основі аналізу навчальної програми з географії (10 клас, рівень стандарту), узагальнення педагогічного досвіду організації самостійної роботи як засобу розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни» та аналізу робочих зошитів з географії для учнів 10 класу було з'ясовано таке:

1) навчальною програмою під час вивчення географії в 10 класі передбачено ознайомлення учнів з соціально-економічними особливостями розвитку історико-географічних регіонів світу та окремих країн;

2) зміст навчальної програми шкільного курсу «Географія: регіони та країни» має пізнавальний характер та потужний дидактичний потенціал для організації самостійної роботи старшокласників;

3) на різних освітянських форумах та платформах для обміну педагогічним досвідом вчителі-практики пропонують низку самостійних робіт для проведення в 10 класі, водночас перевага надається у більшості випадків самостійним роботам репродуктивного характеру у вигляді тестової перевірки знань, а завдання конструктивного, аналітичного чи творчого характеру пропонуються рідше;

4) зміст робочих зошитів, які використовуються в шкільній практиці з 2011 по 2024 рік доволі різноманітний; він охоплює самостійні роботи як для урочного, так і позаурочного виконання, для реалізації різної дидактичної мети, орієнтовані на різний характер пізнавальної активності учнів та рівень самостійності старшокласників. Такі зошити є гарним дидактичним помічником вчителя.

Організація освітнього процесу в школі в змішаному, або синхронно-асинхронному режимі потребує використання інноваційних практик та онлайн-технологій. Сучасні вчителі за останні п'ять років суттєво підвищили рівень власної цифрової культури, але водночас вони ще потребують постійного методичного супроводу і під час організації освітнього процесу в дистанційному режимі, й під час організації самостійної роботи. У зв'язку з цим, у наступному підрозділі кваліфікаційної роботи розглянемо окремі онлайн-технології, які варто взяти на озброєння під час організації самостійної роботи старшокласників, оскільки вони сприяють розвитку їх пізнавального інтересу.

2.3. Методичні розробки самостійних робіт, що сприяють розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни»

Висвітлюючи методичні засади організації самостійної роботи як засобу розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни» варто враховувати здобутки науковців та вчених-методистів з цієї проблеми.

Під час розроблення сукупності самостійних робіт з географії будемо мати на увазі, що по-перше: тільки поєднання їх різних видів сприяють розвитку пізнавальної самостійності старшокласників; по-друге: самостійна робота є таким видом організованої пізнавальної діяльності учнів, яка спрямована на формування навчальних досягнень під керівництвом вчителя, але без його безпосередньої участі; по-третє: під час проведення самостійних робіт необхідно виконувати навчальні завдання за умови поступового зменшення прямої допомоги вчителя, що в свою чергу має сприяти формуванню навчальних досягнень учнів, зростанню пізнавальної самостійності учнів як якісної характеристики старшокласника.

По-четверте: до кожної самостійної роботи має бути розроблений методичний апарат, який на думку С. Коберніка [26, с. 84], має охоплювати мету роботи, зазначення місця її проведення, наявність методичного коментаря (інструктажу до виконання завдань); окреслення форми організації навчальної діяльності та необхідного обладнання.

По-п'яте: під час організації самостійної роботи і проведення її в умовах очно-дистанційного навчання варто залучати онлайн-сервіси географічного змісту для розвитку пізнавального інтересу старшокласників, адже цифрові технології, на думку Ю. Стаднюк, мають «розширити межі творчої діяльності вчителя та учнів; ... привчити учнів до самостійної дослідницької діяльності під час розв'язування практично спрямованих завдань; підвищити результати навчання та розвитку в учнів загально навчальних і спеціальних навичок, що є ефективнішим, ніж під час використання традиційних засобів» [42, с. 151].

Розглянемо окремі приклади самостійних робіт з географії для учнів 10 класу.

Тема «Загальна характеристика Європи».

Самостійна робота: регіон Європа як територіальний інтеграційний комплекс: порівняльна характеристика Європейського Союзу (ЄС) та Північноатлантичного альянсу (НАТО).

Мета: сформувати знання про інтеграційні процеси, притаманні для історико-географічного регіону Європа; з'ясувати основні етапи формування та сучасний склад ЄС та НАТО; виявити внутрішні відмінності між країнами-членами цих організацій, їх досягнення та проблеми.

Місце проведення: очна або онлайн.

Тривалість: методичний коментар – 5 хв., виконання роботи – 15-20 хв.

Форма організації: групова.

Обладнання: інтерактивна політична карта Європи навчального електронного посібника «Економічна і соціальна географія світу» (10-11 клас); відео «Історія створення ЄС, Кома» та «Історія створення НАТО, Кома»

Завдання для групи № 1: перегляньте відео «Історія створення ЄС, Кома» 24 каналу (рис. 2.2.). і у формі таблиці окресліть позитивні і негативні наслідки вступу України до ЄС.

Рис. 2.2. Відео «Історія створення ЄС, Кома» [20]

Завдання для групи № 2: перегляньте відео «Історія створення НАТО, Кома» 24 каналу (рис. 2.3.). і у формі таблиці окресліть позитивні і негативні наслідки вступу України до НАТО.

Рис. 2.3. Відео «Історія створення НАТО, Кома» [21]

Для заповнення учням пропонується таблиця*:

Європейський Союз (ЄС)		Північноатлантичний альянс (НАТО)	
Позитивні наслідки вступу до ЄС	Негативні наслідки вступу до ЄС	Позитивні наслідки вступу до НАТО	Негативні наслідки вступу до НАТО

*Кожна група після перегляду свого фрагменту відео заповнює певну частину таблиці. До іншої частини таблиці інформація вноситься під час виступу іншої групи учнів.

Загальний висновок про перспективи вступу України до цих організацій вчитель робить підсумовуючи відповіді учнів, а також зауважуючи, що у лютому 2019 року Верховна Рада закріпила в Конституції курс на ЄС та НАТО. Крім того, вчитель разом з учнями прогнозує ймовірність вступу України під час тривання російсько-української війни.

Тема «Географічне положення країни як чинник її економічного розвитку (на прикладі Туреччини і Сінгапуру)».

Самостійна робота: порівняльна характеристика географічного положення Туреччини й Сінгапуру та визначення його впливу на їх соціально-економічний розвиток.

Мета: продовжити формувати в учнів поняття «географічне положення» шляхом порівняльної характеристики та оцінки за типовим планом (на прикладі двох держав); розвивати вміння самостійно працювати з джерелами географічних знань.

Місце проведення: очна або онлайн.

Тривалість: методичний коментар – 5 хв., виконання роботи – 15-20 хв.

Форма організації: індивідуальна.

Обладнання: презентація «Географічне положення країни як чинник її економічного розвитку (на прикладі Туреччини і Сінгапуру)», виконана в Prezi ученицею 10 класу Новохацькою Євгенією (рис. 2.4.), тест на платформі Всеосвіта.

Рис. 2.4. Приклад презентації виконаної в Prezi

Завдання: переглянути зміст презентації «Географічне положення країни як чинник її економічного розвитку (на прикладі Туреччини і Сінгапуру)», а також дати відповіді на запитання тесту на платформі «Всеосвіта».

Тема «Загальна характеристика Африки».

Самостійна робота: політична карта Африки, склад регіону.
Характеристика демографічної ситуації африканських країн.

Мета: закріпити знання учнів про ЕГП регіону та його склад; охарактеризувати типи африканських країн за їх економічним розвитком, оцінити природно-ресурсний потенціал та виявити характерні риси географії корисних копалин; розглянути особливості демографічної ситуації регіону.

Місце проведення: очна або онлайн.

Тривалість: методичний коментар – 5 хв., виконання роботи – 12 хв.

Форма організації: індивідуальна (тест), фронтальна (інтерактивна вправа).

Обладнання: інтерактивна карта «Африка» ДНВП «Картографія», Google-тест «Загальна характеристика Африки»

Завдання: дати відповіді на запитання тесту «Загальна характеристика Африки» (рис. 2.5.), а потім оцінити якість проведеного уроку й свої очікування від нього за допомогою інтерактивної вправи «Рефлексія» онлайн-сервісу Wordwall (рис. 2.6.).

Загальна характеристика Африки

Шановні учні та учениці!

Вам пропонується підсумковий тест з теми "Загальна характеристика Африки". Тестом охоплено 12 запитань різних за рівнем складності, а саме:

- завдання з вибором однієї правильної відповіді;
- завдання на встановлення відповідності;
- завдання на визначення правильної послідовності;
- завдання множинного вибору.

Рис. 2.5. Сторінка Google-тесту «Загальна характеристика Африки»

Рис. 2.6. Робоче поле інтерактивної гри «Рефлексія» онлайн-сервісу Wordwall*

Якщо урок проходить очно, то колесо барабану під час вправи крутить кожен учень і відповідно до поля, яке йому випаде продовжує речення і ділиться враженнями про проведений урок. За умови проведення уроку в онлайн режимі, колесо барабане круте вчитель, а відповіді дають учні.

Тема «Мікронезія, Меланезія, Полінезія».

Самостійна робота: країни Океанії – регіон екзотичного туризму.

Мета: розглянути особливості ЕГП регіону; визначити основні чинники, які визначають місце країни регіону в МГПП; схарактеризувати ті види господарської діяльності, які визначають міжнародну спеціалізацію країн.

Місце проведення: асинхронно.

Тривалість: методичний коментар – 5 хв., виконання роботи – 20 хв.

Форма організації: індивідуальна.

Обладнання: карта світу; відеоурок Всеукраїнської школи онлайн на тему «10 клас. Географія. Мікронезія, Меланезія, Полінезія» (рис. 2.7.).

Завдання: перегляньте навчальне відео Всеукраїнської школи онлайн на тему «10 клас. Географія. Мікронезія, Меланезія, Полінезія»; уявіть, що Ви власник туристичної фірми і до Вас звернувся клієнт, який мріє відвідати

екзотичну країну в Тихому океані. Яку б країну Ви йому порадили і чому? Відповідь обґрунтуйте у вигляді есе.

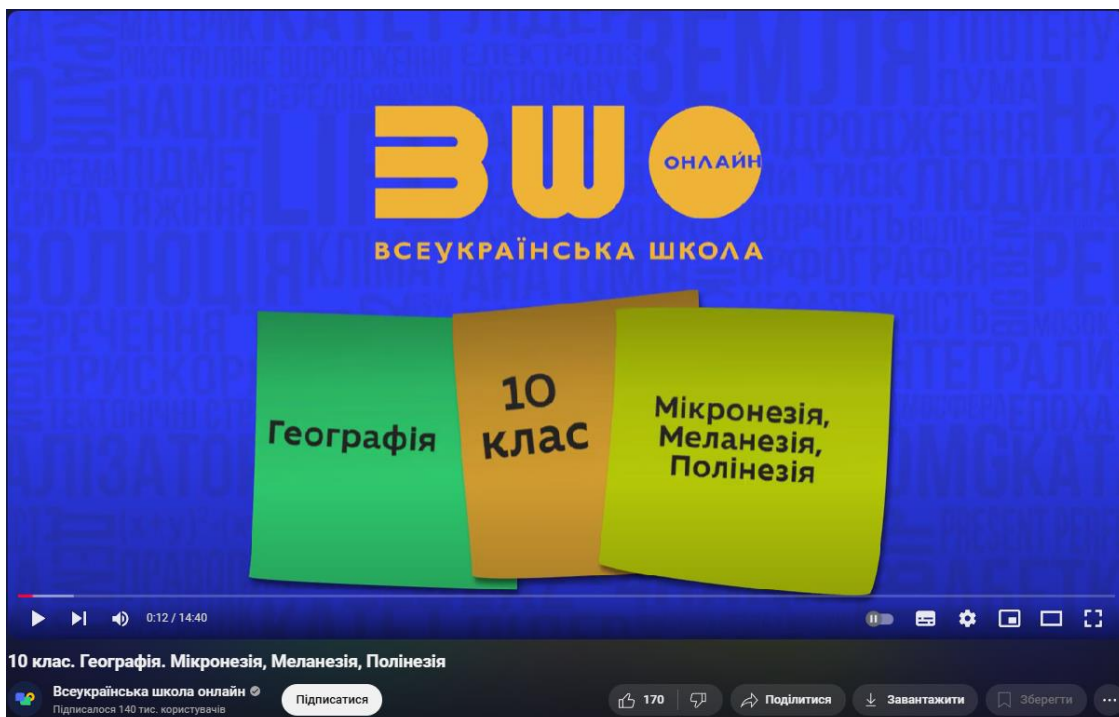

Рис. 2.7. Відеоурок Всеукраїнської школи онлайн на тему «10 клас. Географія. Мікронезія, Меланезія, Полінезія» [10]

Відмітимо, що враховуючи вікові особливості учнів 10 класу, їх навчальні досягнення, ми намагалися підібрати такі завдання для самостійної роботи, які б різнилися за ступенем складності (репродуктивні, конструктивні, евристичні, творчі), а також сприяли і розвитку самостійності учнів, і розвитку їх пізнавального інтересу.

Висновки до розділу 2

Другий розділ кваліфікаційної роботи присвячено висвітленню методичних засад організації самостійної роботи як засобу розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни». Під час його написання зроблено такі висновки.

З'ясовано, що до методичних умов організації самостійної роботи, які сприяють розвитку пізнавальних інтересів учнів належать: володіння вчителем методикою організації самостійних робіт з географії; формування в учнів навичок самостійної навчальної роботи; забезпечення педагогічного супроводу самостійної роботи учнів; педагогічно доцільне поєднання традиційних форм організації самостійної роботи з технологіями дистанційного навчання.

Вивчено стан досліджуваної проблеми у шкільній практиці. Для цього ми проаналізували навчальну програму з географії (10 клас, рівень стандарту); узагальнили педагогічний досвід організації самостійної роботи як засобу розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни»; проаналізували робочі зошити з географії для учнів 10 класу.

У кваліфікаційній роботі представлено методичні розробки окремих самостійних робіт, що сприяють розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни». Самостійні роботи представлено з таких тем: «Загальна характеристика Європи», «Географічне положення країни як чинник її економічного розвитку (на прикладі Туреччини і Сінгапуру)», «Загальна характеристика Африки»; «Мікронезія, Меланезія, Полінезія».

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційне дослідження здійснене з метою окреслення теоретичних і методичних засад організації самостійної роботи як засобу розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни».

Під час виконання магістерської роботи виконано завдання, подані нижче.

З'ясовано трактування базових понять дослідження у науковій літературі та розглянуто класифікацію самостійних робіт. Самостійна робота трактується як організована діяльність учнів, спрямована на самостійне формування навчальних досягнень під керівництвом вчителя, але без його безпосередньої участі, а пізнавальний інтерес – як емоційно-пізнавальне ставлення до предмету, яке за сприятливих дидактичних умов переходить в емоційно-пізнавальну спрямованість особистості. Крім того, висвітлено різні класифікації самостійних робіт (за дидактичною метою, характером пізнавальної діяльності, рівнем самостійності учнів тощо). У кваліфікаційній роботі інтерес становить типологія самостійних робіт за характером пізнавальної діяльності школярів (репродуктивні, реконструктивно-варіативні, евристичні та творчі).

Охарактеризовано онлайн-сервіси розвитку пізнавального інтересу старшокласників. Нами увагу приділено кільком онлайн-сервісам (Settera Online, Wordwall, Flippity, LearningApps), які на нашу думку, сприяють розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення географії. Також охарактеризовано їх переваги та недоліки.

Розглянуто методичні умови ефективної організації самостійної роботи як засобу розвитку пізнавального інтересу старшокласників під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни» та вивчити стан досліджуваної проблеми у шкільній практиці. На основі аналізу та узагальнення наукової літератури до таких умов віднесено: володіння вчителем методикою організації самостійних робіт з географії; формування в учнів навичок самостійної

навчальної роботи; забезпечення педагогічного супроводу самостійної роботи учнів; педагогічно доцільне поєднання традиційних форм організації самостійної роботи з технологіями дистанційного навчання.

Під час написання кваліфікаційної роботи було вивчено стан досліджуваної проблеми у шкільній практиці. З'ясовано, що зміст навчальної програми шкільного курсу «Географія: регіони та країни» має пізнавальний характер та потужний дидактичний потенціал для організації самостійної роботи старшокласників; на різних освітянських форумах та платформах для обміну педагогічним досвідом вчителі-практики пропонують низку самостійних робіт для проведення в 10 класі, водночас перевага надається у більшості випадків самостійним роботам репродуктивного характеру у вигляді тестової перевірки знань, завдання конструктивного, аналітичного чи творчого характеру пропонуються рідше; зміст робочих зошитів, які використовуються в шкільній практиці з 2011 по 2024 рік доволі різноманітний; він охоплює самостійні роботи як для урочного, так і позаурочного виконання, для реалізації різної дидактичної мети, орієнтовані на різний характер пізнавальної активності учнів та рівень самостійності старшокласників. Такі зошити є гарним дидактичним помічником вчителя.

Розроблено самостійні роботи з різних тем шкільного курсу «Географія: регіони та країни» (зокрема: «Загальна характеристика Європи», «Географічне положення країни як чинник її економічного розвитку (на прикладі Туреччини і Сінгапуру)», «Загальна характеристика Африки»; «Мікронезія, Меланезія, Полінезія») задля розвитку пізнавального інтересу старшокласників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України : Історія. Теорія: підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вузів. Київ : Либідь, 1998. 558 с.
2. Бенедюк В., Бойчук Є., Бущук С. Методичні особливості організації самостійної роботи учнів при вивченні географії. URL: <https://tinyurl.com/d2udn4ns> (дата звернення: 12.09.2024).
3. Буряк В.К. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школяра. *Рідна школа*. 2001. № 9. С. 49-51.
4. Буряк В. К. Пізнавальний інтерес та способи його формування. URL: <https://tinyurl.com/3kd9hb8f> (дата звернення: 12.09.2024).
5. Варакута О. Самостійна робота учнів на уроках економічної і соціальної географії України. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Сер. Географія*. Тернопіль. 2005. № 2. С. 233-236. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/25556> (дата звернення: 12.09.2024).
6. Виноградова Л. А. Прийоми та методи формування пізнавального інтересу у школярів. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-piznavalnogo-interesu-uchniv-na-urokah-geografi-12916.html> (дата звернення: 02.09.2024).
7. Вовк В.Ф., Костенко В.Л. Соціально-економічна географія світу. 10 клас: комплексний зошиту для контролю знань. Харків: Вид-во «Ранок», 2010. 64 с.
8. Вовк В.Ф., Стадник О.Г., Яковчук О.В. Географія. 10 клас. Профільний рівень: розробки уроків. Харків: Вид-во «Ранок», 2010. 464 с.
9. Воловик Л. Розвиток пізнавального інтересу, інтелектуальних і творчих здібностей учнів у процесі навчальних екскурсій з географії. URL: <https://ouci.dntb.gov.ua/works/7XG8RBZ9/> (дата звернення: 12.10.2024).
10. Всеукраїнської школи онлайн на тему «10 клас. Географія. Мікронезія, Меланезія, Полінезія». URL: <https://www.youtube.com/>

[watch?v=wigulX0tZag&t=12s](#) (дата звернення: 02.11.2024).

11. Географія. 10-11 класи (рівень стандарту). Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna-programa-2022.geography-6-9.pdf> (дата звернення: 03.06.2024).

12. Гілецький Й. Р. Економічна і соціальна географія світу. Робочий зошит-практикум для учнів. 10 клас. Тернопіль: навчальна книга – Богдан, 2011. 72 с.

13. Глушук С. В. Роль учителя в організації самостійної роботи школярів. *Творча особистість учителя: Проблеми теорії і практики*: Зб. наук. пр. Вип. 2. Київ, 1999. С. 305-309.

14. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

15. Грома В.Д. Географія. Рівень стандарту. 10 клас: зошит для поточного і тематичного оцінювання + практичні роботи. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2019. 56 с.

16. Довгань Г. Д. Соціально-економічна географія світу. 10 клас. Стандарт і академічний рівень. Оновлена програма 2016 р. 2-ге вид., переробл. Харків: вид. група «Основа», 2017. 118 с.

17. Закон України «Про загальну середню освіту». Верховна Рада України. Офіц. вид. Київ: Генеза, 1996. 36 с.

18. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 03.06.2024).

19. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році. URL: <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykkladannya-u-2024-2025-navchalnomu-rotsi-geografiyi/> (дата звернення: 03.06.2024).

20. Історія створення ЄС. Кома 24 канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=c2uTqRS4N5c&t=10s> (дата звернення: 03.11.2024).

21. Історія створення НАТО. Кома 24 канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FNWeOEIVeCo&t=6s> (дата звернення: 03.11.2024).
22. Історія української школи і педагогіки : хрестоматія. [В. Г. Кремень (ред.), О. О. Любар (упоряд.)]. Київ: Знання, 2003. 766 с.
23. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Масляк О.П., Скуратович О. Я. Методика викладання географії у школі: навч.-метод. посібник. Київ, 2000. 320 с.
24. Кобернік С.Г. Практичні та самостійні роботи в шкільних курсах географії: метод. посібн. для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. 201 с.
25. Кобернік С. Самостійна робота учнів з географії та проблема її вдосконалення. *Географія та основи економіки в школі*, № 7. 2007. С. 2-6.
26. Кобернік С. Самостійна робота учнів у процесі вивчення курсів географії основної школи. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/2948> (дата звернення: 17.10.2024).
27. Кобернік С. Г. Коваленко Р. Р. Практикум з курсу «Соціально-економічна географія світу з додатком: підсумковими контрольними роботами: 10 клас». Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2015. 64 с.
28. Коріненко С. Урок-проект з географії, 10 клас «Федеративна республіка Німеччина». URL: <https://urok-ua.com/urok-proekt-z-geografiyi-10-klas-federativna-respublika-nimechchina/> (дата звернення: 03.06.2024).
29. Корнєєв В.П. Ламекіна Г.О. Самостійні роботи з загальної географії у 6 класі. *Рідна школа*. 2003. № 5. С. 36-37.
30. Королюк О.М. Категорійний аналіз поняття «самостійна робота». URL: <https://studentam.net.ua/content/view/7580/97/> (дата звернення: 03.06.2024).
31. Кулик К., Потапова А. Формування пізнавальних інтересів учнів на уроках географії. Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції (м. Луцьк, 8-9 листопада 2024 р.) / за ред. Ю. М. Барського та В.Й. Лажніка. Луцьк : ФОП Ю.М. Мажула, 2024. С. 264-265.

32. Ламекіна Г.О. Самостійна робота учнів у процесі вивчення географії (експериментальний аспект). *Рідна школа*. 2003. №1. С. 40-42.
33. Левківський М. В. Історія педагогіки : навч.-метод. посібн. Київ, 2008. 196 с.
34. Лукіяничук О. Самостійна робота №1. Географія: регіони та країни. URL: <https://naurok.com.ua/samostiyna-robota-1-geografiya-regioni-ta-kra-ni-228729.html> (дата звернення: 17.10.2024).
35. Любар О. О. Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української педагогіки : навч. посіб. Київ: Знання. 2003. 450 с.
36. Пермяков О.О. Морозов В.В., Заредінова Е. Р. Короткий словник педагогічних понять. Кривий Ріг, 2010. 144 с.
37. Петруха Л. В. Розвиток пізнавальних інтересів учнів на уроках географії. URL: <https://vseosvita.ua/library/rozvytok-piznavalnykh-interesiv-uchniv-na-urokakh-heohrafi-791209.html> (дата звернення: 02.09.2024).
38. Романченко І. В. Розвиток пізнавального інтересу учнів на уроках географії шляхом впровадження інноваційних технологій навчання. URL: <https://naurok.com.ua/dosvid-roboti-rozvytok-piznavalnogo-interesu-uchniv-na-urokah-geografi-shlyahom-vprovadzhennya-innovaciynih-tehnologiy-navchannya-93404.html> (дата звернення: 02.09.2024).
39. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори: у 2-х кн. Кн. 2. / ред. Є. І. Коваленко; упоряд., прим. Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук. Київ: Либідь, 1997. 320 с.
40. Стадник О.Г., Вовк В.Ф. Соціально-економічна географія світу. 10 клас. Рівень стандарту. Академічний рівень: зошит для практичних робіт. Харків: Вид-во «Ранок», 2015. 64 с.
41. Стаднюк Ю. Ю. Формування пізнавальних умінь учнів 6-8 класів у процесі навчання фізичної географії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2021. 21 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Stadniuk_avtoreferat.pdf (дата звернення: 15.10.2024).

42. Стаднюк Ю. Ю. Формування пізнавальних умінь учнів 6-8 класів у процесі навчання фізичної географії : дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.02 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2021. 192 с.

43. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. Т. 3 : Серце віддаю дітям. Київ, 1977. 670 с.

44. Топузов О.М., Самойленко В.М., Вішнікіна Л.П. Загальна методика навчання географії: підручник. Київ: ДНВП «Картографія», 2012. 512 с.

45. Філенко Л.І. Самостійна робота учнів у процесі вивчення географії. *Географія*. 2007. № 9 (85). С. 2-7.

46. Філософський словник [за ред. В. І. Шинкарука]. Київ : Укр. рад. енциклопедія, 1986. 796 с.

47. Bondarenko O.V., Pakhomova O.V., Zasliskiy V.I. The use of cloud technologies when studying geography by higher school students. *CEUR Workshop Proceedings (CEUR-WS.org)*, Vol. 2433. 2018. P. 377-390. URL: [http://ceur-
ws.org/Vol-2433/paper25.pdf](http://ceur-ws.org/Vol-2433/paper25.pdf) (дата звернення: 17.07.2024).

48. Flippity. URL: <https://www.flippity.net/> (дата звернення: 17.07.2024).

49. LearningApps. URL: <https://learningapps.org/> (дата звернення: 17.07.2024).

50. Seterra. URL: <https://www.seterra.com/> (дата звернення: 17.07.2024).

51. Wordwall. URL: <https://wordwall.net/myactivities> (дата звернення: 17.07.2024).